CZU: 930.1:39(=135.1) + 929 **https://doi.org/10.59295/sum10(200)2024_01**

ALEXANDRU IAȚIMIRSCHI – PROMOTOR AL ROMÂNISMULUI ÎN IMPERIUL RUS

Igor ȘAROV,
Universitatea de Stat din Moldova

Studiul lui Al. Iațimirschi din anul 1903 prezintă o examinare excelentă a investigațiilor celor mai notabili cercetători de la sfârșitul secolului al XVIII-lea – secolul al XIX-lea, care s-au preocupat de problema etnogenezei românilor. Subliniem – etnogeneza poporului român. Autorul nu amintește niciodată falsa sintagmă, „etnogeneza poporului moldovenesc” introdusă ca sintagmă „științifică” în perioada sovietică și atunci când se încerca demonstrarea existenței „poporului moldovenesc”, deosebit de poporul român. Al. Iațimirschi a demonstrat lumii savante ruse, inclusiv intelectualității din Basarabia, care mai apela la sintagma „popor moldovenesc” și căuta originea lui, că savanții europeni investigau problema etnogenezei poporului român, nu a „poporului moldovenesc”, era clar exprimată unitatea lingvistică și etnică a locuitorilor din Moldova, Țara Românească și Transilvania, inclusiv Basarabia. În acest context, moldovenismul actual, de după anul 1991, este o consecință a politicii imperiale rusești promovate în Basarabia, continuată în epoca sovietică, dar și în Republica Moldova, de anumite forțe politice.

Cuvinte-cheie: *Al. Iațimirschi, români, romanizare, Moldova, Valahia, Dunărea, Balcani.*

ALEXANDRU YATYMIRSCHI – PROMOTER OF ROMANIANISM IN THE RUSSIAN EMPIRE

The study of Al. Yatymirschi from 1903 presents an excellent examination of the investigations of the most notable researchers from the end of the 18th century - the 19th century, who were concerned with the problem of the ethnogenesis of the Romanians. We emphasize - the ethnogenesis of the Romanian people. The author never mentions the false phrase, „ethnogenesis of the Moldavian people” introduced as a „scientific” phrase during the Soviet period, and when trying to prove the existence of the „Moldovan people”, especially the Romanian people. Al. Yatymirschi demonstrated to the Russian scholarly world, including the Bessarabian intelligentsia, who still used the phrase „Moldovan people” and sought its origin, that European scholars were investigating the ethnogenesis of the Romanian people, not the „Moldovan people”, the linguistic and ethnic unity of residents of Moldova, Wallachia and Transylvania, including Bessarabia. In this context, the current Moldovanism, after 1991, is a consequence of the Russian imperial policy promoted in Bessarabia, continued in the Soviet era, but also in the Republic of Moldova, by certain political forces.

Keywords: *Al. Yatymirschi , Romanians, Romanization, Moldova, Wallachia, Danube, Balkans.*

Introducere

În anul 1903 în trei numere consecutive ale ziarului *Monitorul Guvernului* (Правительственный Вестник) era publicat articolul lingvistului și istoricului Alexandru I. Iațimirschi (1873-1925) cu titlul *Teorii vechi și noi despre originea românilor* (Старыя и новыя теории о происхождении румынъ) [1].

Al. Iațimirschi s-a născut în gubernia Basarabia, în satul Bairamcea, în familia unui nobil sărăcit din gubernia Podolia [2, pp. 37-48; 3, pp. 16-24; 4, cc. 89-99; 5, c. 36; 6, cc. 88-89], ajuns învățător rural. Școala primară o face în localitatea „pur românească” din localitatea Hâncești, unde, după propriile mărturisiri făcute în autobiografia scrisă în anul 1899, a făcut cunoștință cu „limba română, cu modul de viață, obiceiurile și creația populară a românilor basarabeni” [7, c. 416]. Studiile gimnaziale le-a făcut la Chișinău. Așa dar, Al. Iațimirschi cunoștea viața și activitatea românilor din Basarabia nu din auzite, nu doar din cărți, el s-a născut în Basarabia, și-a făcut studiile în Basarabia și a locuit printre locuitorii românii moldoveni de aici. Al. Iațimirschi și-a continuat studiile superioare la Universitatea din Moscova pe care a absolvit-o cu mențiune în anul 1899.

În anul 1903 Al. Iațimirschi s-a mutat cu traiul la Sankt Petersburg, unde a predat limba rusă la un gimnaziu, apoi la o școală reală din capitala Imperiului Rus și, conform cercetătoarei Marina V. Domosileţkaia,

a colaborat activ cu revistele Русская мысль, Исторический вестник, Славянские известия, Вестник иностранной литературы și Русская старина, unde a pubicat o serie de articole și recenzii la lucrările apărute în statele din Balcani [6, c. 90].

Dar, întâmplător sau nu, ceva din creația lui Al. Iațimirschi a scăpat nu numai autoarei nominalizate, dar și altor specialiști, care au investigat opera științifică a savantului. Este vorba de articolul amintit mai sus *Teorii vechi și noi despre originea românilor,* publicat în oficiosul *Monitorul Guvernului,* menționat mai sus.

Ziarul Monitorul Guvernului (Правительственный Вестник)

Ce prezenta în sine acest ziar? Pe 9 noiembrie 1868 ministrul afacerilor interne al Imperiului Rus Alexandr E. Timașev (1818-1893) [8, cc. 170-177; 9, c.103] anunța Senatul înalta poruncă a țarului Alexandru al II-lea (1818-1881) din 27 octombrie același an, *Despre editatrea ziarului„Monitorul Guvernului"* («Правительственный вестник»), poruncă care a fost publicată pe 22 noiembrie același an. Ziarul a fost fondat și a început să fie editat la inițiativa ministrului afacerilor interne începând cu 1 ianuarie 1869 pe lângă Direcția principală pentru problemele de presă, care era ***cea mai înaltă autoritate de cenzură din cadrul Ministerului Afacerilor Interne al Imperiului Rus*** (subl.-I.Ș.). Noua publicație trebuia să fie unicul ziar oficial pentru toate Ministerele și Direcțiile principale, ulterior urma să fie anulat caracterul oficial al altor publicații de pe lângă diferite Ministere și Direcții, și acestea trebuiau să se conducă în activitatea lor de legile generale din imperiu referitoare la presă [10, c. 385].

Scopul noului organ de presă a fost formulat deosebit de clar de șeful cancelariei minictrului afacerilor interne Leo S. Makov (1830-1883)[1], care afirma că de acum înainte toate Departamentele vor trebui să-și promoveze ideile, viziunile și opiniile numai prin intermediul noului organ de presă. „Această măsură, conchidea el, trebuie să stabilească până la un anumit grad unitatea în diferitele părți ale conducerii noastre" [8, cc. 170, 175].

Istoricul Marina E. Apon din Petersburg menționează că politica de stat în Imperiul Rus în a doua jumătate a secolului al XIX-lea a inclus o selecție atentă a personalului pentru serviciile ideologice ale statului, inclusiv pentru munca în presa oficială guvernamentală [11, c. 144]. Ziarul *Monitorul Guvernului* (Правительственный Вестник) avea și secția de informații externe, care reflecta cele mai importante evenimente din viața internațională, publica diferite telegramele străine, dar și articole, care caracterizau ordinea socială și moravurile din alte state [9, 104].

Conform autoarei nominalizate, principalul cititor al ziarului era în provincie, abonații permanenți erau reprezentanți ai intelectualității și ai mediului birocratic, care ocupau diferite poziții în ierarhia administrativă și managerială a Imperiului Rus. Ziarul era nu numai un simplu distribuitor al diverselor tipuri de mesaje guvernamentale de sus până jos, ci a servit simultan ca instrument spiritual al politicii de stat, un mijloc de modelare a opiniilor și pozițiilor oamenilor. Astfel, *Monitorul Guvernului*, fiind o parte importantă a administrației publice, în același timp era și o verigă, un intermediar, între guvern și societate [9, c. 105].

În formele de promovare a liniei politice era exprimată dorința redactorilor ziarului de a-și spori influența asupra intelectualității, ceea ce atestă înțelegerea de către editori a nivelului politic și cultural crescut al populației și dorința de gândire liberă. Apariția unor articole de evaluare și analiză aprofundată a evenimentelor a contribuit la formarea opiniilor și pozițiilor cititorilor în spiritul liniei politice urmărite de ziar [12, cc. 125-127].

Așa dar, din aceste concluzii ale autoarei se poate conchide că numitul ziar era destul de răspândit și în Basarabia – el era necesar în primul rând administrației locale din regiune, dar, evident, nu putea rămâne necunoscut și intelectualității locale.

Rezultatele științifice ale istoriografiei problemei etnogenezei românilor în aprecierea lui Al. Iațimirschi

Să purcedem acum la examinarea articolului lui Al. Iațimirschi. Autorul scria că în prezent, adică la momentul când studiul său era tipărit, românii locuiesc practic pe aceleași teritorii care în perioada secolelor

[1] Din noiembrie 1878 până în august 1880 a fost ministru de interne al Imperiului Rus

I-III au constituit provincia romană Dacia Traiană, care, preciza el, a inclus teritoriul actualelor Valahia, Transilvania și Banat, și, cel mai probabil, spre sfârșitul secolului al III-lea românii au făcut cunoștință cu slavii [1]. Așa dar, Al. Iațimirschi reieșea din conceptul că după retragerea aureliană din Dacia(anul 271), pe teritoriile indicate de el, era format deja poporul român, care se întâlnește cu migratorii slavi spre sfârșitul secolului al III-lea. Conform lui Iațimirschi, mișcarea slavilor mai departe peste Dunăre în Balcani, era însoțită și de mișcarea în masă a românilor peste Dunăre, în Serbia și Bulgaria. Din acest considerent, explica Al. Iațimirschi, istoria veche a poporului român prezintă un mare interes și pentru studiile slave [1, c. 3].

Referindu-se la istoria cercetării problemei originii românilor, Al. Iațimirschi sublinia că singuri românii în cronicile lor și în scrierile istorice de până la începutul secolului al XIX-lea, se considerau romani curați, urmașii romanilor aduși de Traian în Dacia și nu admiteau că acești locuitori și-ar fi părăsit vreodată noua lor patrie. Dar Al. Iațimirschi are o atitudine foarte sceptică față de cronicile românești: în opinia sa, ele nu pot să aibă însemnătate științifică pe problema originii poporului român.

Evident apare întrebarea, de ce consideră el așa? Răspunsul este oferit de următoarea frază a lui Iațimirschi: nimeni dintre savanți nu a putut admite că strămoșii românilor actuali să fi rămas în văile dunărene în timpul invaziilor barbarilor. De aceea cercetătorii au început să caute patria poporului român fie în Balcani, fie în Carpați și în felul acesta, conchidea el, au apărut două teorii care explică originea românilor: teoria balcanică și teoria carpatică.

Așa dar, Al. Iațimirschi explica cititorului destul de limpede că literatura istorică examinată de el investiga problema **originii românilor** (subl.-I.Ș.). Ulterior, istoriografia sovietică a falsificat total acest concept. Spre exemplu, în studiul publicat în anul 1964, N. A. Mohov realiza o examinare a „teoriilor genezei popoarelor moldovenesc și valah” [13, cc. 90-94], iar în altul, special consacrat prroblemei formării „poporului moldovenesc”, avea un compartiment numit Literatura istorică despre originea poporului moldovenesc [14, cc. 10-25]. Este de menționat că nici Al. Iațimirschi, nici alți specialiști de până la anul 1918 nu au investigat problema originii „poporului moldovenesc”, ci originea poporului român.

În continuare, Al. Iațimirschi prezenta opinia lingvistului suedez[2] Johann Erich Thunmann (1746-1778), profesor de ritorică și filosofie de la Universitatea din Halle, apreciat drept primul istoric care s-a preocupat serios de problema istoriei românilor, lucrarea căruia, consacrată istoriei popoarelor din Europa de Est, a apărut în anul 1774[15]. Al. Iațimirschi redă pe scurt conținutul *Introducerii* lucrării lui Thunmann, în care acesta relata despre aceea că a cunoscut un român macedonian, care l-a familiarizat pe profesor cu limba sa natală. Graiul macedonian al limbii române, apropiat de latin***ă,*** scrie în continuare Al. Iațimirschi, l-a impresionat pe Thunmann și a constituit un imbold important pentru o cercetare serioasă a istoriei românilor. Thunmann, sublinia Al. Iațimirschi, a fost primul dintre istoricii occidentali, care a expus opinia conform căreia românii macedonieni sunt urmașii coloniștilor romani, amestecați cu vechea populație tracică, care locuia acolo până la venirea romanilor. Cât privește românii din Dacia Traiană, explica Al. Iațimirschi în continuare, Thunmann îi considera frații românilor macedonieni, urmașii tracilor, care, sub numele de geți sau daci, au jucat un rol important în nordul peninsulei Balcanice. Sub stăpânirea romană, ei au însușit limba și obiceiurile cuceritorilor, iar când Caracala (212-217) a extins dreptul cetățenilor romani și asupra lor[3], ei au început să se numească romani [16, p. 106].

Thunmann, ține să sublinieze Al. Iațimirschi, nu credea că împăratul Aurelian (270-275) a transferat peste Dunăre întreaga populație a Daciei, este înafară de orice îndoială, afirma Thunmann, că mulți dintre ei au rămas la locurile de baștină, dar în epoca invaziilor vandalilor, gepizilor, slavilor, avarilor și bulgarilor, ei au căutat refugiu în munți, unde însă au devenit nomazi. Invazia maghiarilor, continua Thunmann, i-a găsit pe români în Transilvania și în Ungaria actuală, dar cu mult timp înainte de aceasta, românii ocupau Valahia și Moldova, așa că venirea lor în aceste țări în secolul al XIII-lea și al XIV-lea cu Radu Negru și Bogdan, nu trebuie considerate prima venire a lor.

[2] După cum am menționat, studiul lui Al. Iațimirschi a fost publicat în ziar și desigur, titlurile lucrătilor savanților pe care Al. Iațimirschi le-a consultat, nu au fost indicate. De aceea pe parcursul cercetării noastre noi am identificat aceste lucrări și le-am indicat în referințe.

[3] Este vorba despre edictul lui Marcus Aurelius Antoninus (Caracala) din anul 212 prin care s-a acordat cetățenia romană oamenilor liberi din provincii.

Și aici Al. Iațimirschi face referință la istoricul român A.D. Xenopol (1847-1920), care a apreciat destul de înalt efortul savantului suedez, demersul științific al căruia îl împărtășea întrutotul.

Peste câțiva ani însă, menționează în continuare Al. Iațimirschi, apărea o opinie diametral opusă, „nefavorabilă pentru mândria românească", expusă de austriacul Franz Josef Sulzer (1727-1791), care ocupa în acel timp funcția de judecător în orașul Brașov și invoca opinia lui A. D. Xenopol, care considera că opinia principală a lui Sulzer era determinată de ura națională față de românii pe care el îi cunoștea destul de bine în virtutea îndeplinirii funcției sale de judecător în orașul româno-maghiar Brașov, dar, ține să sublinieze Al. Iațimirschi, Sulzer „nu era liber de ***șovinismul*** maghiar". Probabil, considera Al. Iațimirschi, Sulzer nu odată a auzit plângerile românilor că aceste locuri sunt ale lor, dar acum sunt ocupate de unguri, că românii întregii peninsule Balcanice trebuie să se unească etc. Totuși, sublinia Al. Iațimirschi, A. D. Xenopol trebuie să recunoască că Sulzer nu a ascuns acele fapte istorice, care nu conveneau teoriei sale, anume acelea care indică la două surse medievale, ce atestă faptul că românii se aflau în Transilvania înainte de venirea ungurilor. Este vorba de *Cronica anonimă maghiară* [17] și relatarea letopisețului rusesc a lui Nestor [18].

În lucrarea publicată în anul 1781 cu titlul *Istoria Daciei Transalpine* [19], Sulzer exprima opinia că românii actuali au provenit de la amestecul romanilor cu careva popoare slave, cel mai probabil cu bulgarii și acest lucru s-a întâmplat în regiunea Balcanilor. Românii, continua Sulzer, au pătruns în Valahia și Moldova abia în secolul al XIII-lea, ceea ce, în opinia lui Sulzer, este demonstrat de următoarele argumente, pe care Al. Iațimirschi le prezintă destul de detaliat:

- Este greu de admis că românii au ținut piept numeroșilor migratori și nu au luat nimic de la ei în domeniul limbii.

- Este incredibil că românii, poporul cel mai numeros și cel mai vechi din Transilvania, nu are în prezent nici libertate, nici drepturi civile, nici proprietate funciară, într-un cuvânt, nici un fel de priorități față de unguri, ceea ce ne face să credem că nici anterior românii nu au avut aceste drepturi și că le-ar fi pierdut ulterior, deoarece nici un document nu vorbește despre acest lucru.

- Strămoșii românilor au primit creștinismul, cel mai probabil, în primele secole după Hristos, dar în timpul multiplelor invazii și migrații ale populațiilor semisălbatice de la est la vest, ei ar fi trebuit să uite religia creștină. Dar, menționează Al. Iațimirschi, Sulzer își dădea întrebarea, cum au putut românii să-și mențină ortodoxia printre popoarele vecine catolice și protestante din Austro-Ungaria? Rămâne de presupus că ei au primit ortodoxia împreună cu slavii, undeva în regiunile de la sud de Dunăre.

- Unitatea graiurilor macedonian și dacic al limbii române confirmă idea că întreg poporul român s-a format undeva în unul și același loc, iar acest lucru a putut avea loc numai în Balcani.

Prezentând aceste argumente, Al. Iațimirschi conchidea că în comparație cu concluziile lui Sulzer, teoria lui Rösler în esența ei, este puțin originală și meritul ultimului este că el a ajuns la aceste concluzii, cel mai probabil, în mod independent, adică Iațimirschi bănuia că Rösler nu ar fi cunoscut studiile lui Sulzer.

În continuare, Al. Iațimirschi expune teoria unui alt istoric austriac, Johann Christian von Engel (1770–1814), formulată într-o lucrare publicată în anul 1794 referitoare la expedițiile lui Traian și originea românilor [20]. Dar Al. Iațimirschi nu ne spune concret ce a scris Engel în această lucrare referitor la originea românilor, menționează doar că Engel s-a interesat mai profund de istoria românilor, a învățat limba română și în anul 1804 a publicat studiul *Istoria Moldovei **și** Valahiei*[21].

În această lucrare, pe problema originii românilor, Engel s-a pronunțat în sensul că Aurelian, convingându-se că nu poate apăra Dacia de invazia goților, a retras legiunile sale dincolo de Dunăre, ***în*** Moesia, unde a creat două Dacii noi – *Dacia ripensis* – dealungul Dunării ***și*** *Dacia mediterranea* – în centrul Balcanilor. Strămoșii românilor, considera Engel, au fost supuși invaziei în primul rând a slavilor, care s-au așezat temeinic pe pământurile ocupate de români și în rezultatul acestei vecinătăți, în limba ***și*** etnografia românilor au rămas urme importante ale influienței slavilor. Românii slavizați s-au supus ulterior bulgarilor, care inițial locuiau pe Volga ***și*** chiar au dat numele *Wolah* poporului roman, de la numele râului Wolga. Mai târziu, atunci când stăpânirea bulgarilor s-a răspândit în fosta Dacie Traiană, Banat și Transilvania, țarul lor Krum (796/803-814) a colonizat cu români aceste teritorii. Al. Iațimirschi observa că teoria lui Engel aproape coincide cu teoria lui Sulzer, deosebirea fiind doar de timpul când românii au trecut la nord de Dunăre: Sulzer data evenimentul cu secolul al XIII-lea, Engel cu secolul al IX-lea (anul 813).

În continuare Al. Iațimirschi atenționa cititorul că ulterior problema originii românilor a fost abordată și de către slaviști, dar, sublinia el, opiniile primilor slaviști erau aproape de teoriile emise de Sulzer și Engel. Un punct de vedere cât de cât original a fost emis de către slavistul ceh Josef Šafařík (1795-1861), unde el demonstra, în temeiul unor denumiri geografice, urmele vădite ale slavilor în Transilvania, care ar fi fost acolo deja în secolul I era noastră. Aceasta, concluziona Al. Iațimirschi, era un reproș evident în adresa istoricilor germani, care nicidecum nu vroiau să admită că românii au împrumutat anumite trăsături de la slavi în nordul Dunării, nu pe teritoriile din sudul râului.

În ce privește românii, Al. Iațimirschi atenționa că Josef Šafařík observa că ambele ramuri ale românilor – carpatică și de la sud de Dunăre – trebuiau să aibă condiții de apariție, dacă nu identice, atunci foarte apropiate. Națiunea română, scria Josef Šafařík, îi are la origine pe traci și goți, care s-au amestecat cu romanii. În perioada din secolul al VII-lea și până în secolul al X-lea, ei s-au consolidat pe teritoriile actuale ale românilor, în Valahia, Moldova, Macedonia, Albania și Tesalia. Atunci când invaziile pustiitoare ale nomazilor s-au încheiat, românii au coborât din munții Balcani și Carpați în văi. Opinia este susținută, afirma în continuare Al. Iațimirschi și de slavistul Konstantin Josef Jireček (1854-1918).

Cu vreo zece ani înaintea lucrării lui Rösler, era publicat studiul, apreciat de Al. Iațimirschi, „foarte prețios” al savantului sloven Franc Miklosich (1813-1891) – *Elementele slave în limba română* [22]. Al. Iațimirschi era convins că acest studiu a confirmat teoria lui Sulzer cu date lingvistice. Miklosich credea în trecerea totală a dacilor romanizați în Moesia în anul 271, dar trecerea lor înapoi, la nord de Dunăre, ar fi fost cauzată de cuceririle slave a regiunilor de răsărit ale peninsulei Balcanice, cuceriri care au avut lor la sfârșitul secolului al V-lea. Aceasta este confirmat de faptul că limba românilor macedonieni și dacici s-a dezvoltat în aceleași condiții. În secolul al V-lea, considera Miclosich, o parte din românii din Moesia au plecat în Macedonia, alții au trecut la nordul Dunării, alții au mers în Serbia, Croația, Dalmația și Istria. Al. Iațimirschi examinează și o altă lucrare a lui Miklosich, *Despre peregrinările românilor în Alpii dalmatini* ***și*** *Carpați* [23], publicată în anul 1879. În *Anexele* la lucrare, a fost plasată *Nota* lui Emil Kałużniacki (1845—1914), care conține informații evidente despre urmele vechilor așezări ale românilor ***în*** Galiția, dar, sublinia Al. Iațimirschi, deoarece ***în*** acel timp domina ***încă*** teoria lui Rösler, nimeni nu a atras atenție la concluziile prețioase ale lui Emil Kałużniacki [24, c. 3].

Al. Iațimirschi prezintă ***și*** opinia lui Eduard Robert Rösler (1836-1874) exprimată de acesta în studiul de sinteză *Cercetări în domeniul istoriei vechi a românilor* [25], publicat în anul 1871. Rösler considera că din secolul al III-lea (271) românii au locuit la sud de Dunăre și au trecut la nord de Dunăre la sfârșitul secolului al XII-lea, în timpul războaielor bulgaro-române împotriva bizantinilor, teritorii care erau acum libere de nomazi [26, c. 2].

Dintre argumentele lui Rösler, Al. Iațimirschi evidențiază trei, pe care le considera cele mai „ingenioase”, dar, evident, nu științifice

- Dacă populația romanică a Daciei Traiane ar fi rămas pe loc și nu ar fi trecut la sud de Dunăre în secolul al III-lea, atunci ea ar fi pierit în timpul migrațiilor pustiitoare ale nomazilor, așa dar, conchidea Rösler, coloniștii romani fie că au fost șterși de pe fața pământului, fia au trecut pe teritoriile actualei Bulgarii.

- Nu există surse documentare sau informații autentice despre români în perioada din secolul al III-lea până la sfârșitul secolului al XII – lea.

- Coloniștii romani deprinși cu bunurile culturii, puțin probabil că puteau ușor schimba viața comodă din orașe cu viața de păstor în munții Carpați, în timp ce aveau posibilitatea să treacă în Moesia, unde ei au primit moșii.

Al. Iațimirschi făcea o apreciere distrugătoare acestor „argumente”: „De la toate aceste dovezi emană o asemenea artificialitate de cabinet, încât nici nu pare necesar să-l respingem pe Rösler”. În continuare, Iațimirschi scrie că în ultiul timp s-au descoperit foarte multe urme ale așezărilor romane la sud de Carpați.

Conform lui Iațimirschi, prima lovitură teoriei lui Rösler a fost dată de istoricul ceh Wilhelm Tomaschek (1841-1901), la un an de la apariția studiului lui Rösler. Istoricul ceh a folosit exact aceleași surse pe care le-a folosit Rösler și a atenționat la faptul că asemănarea dintre graiul macedonian al limbii române și graiul dacic, mai degrabă vorbește de condiții comune sau despre unele și aceleași elemente din care s-a format națiunea română, decât despre originea românilor din zona Carpaților și a românilor macedonieni din unul

și același element. Ulterior însă, anume în anul 1877, când examinează lucrarea istoricului german Jakob Ernst Rudolf Jung (1859-1922), Tomaschek renunță la opinia sa referitoare la asemănarea graiurilor macedonian și dac și aderă la teoria lui Rösler, dar nu este de acord numai cu:

- locul de formare a națiunii române - dacă Rösler afirma că este vorba de Moesia, Tomaschek credea că e vorba de regiunile din centrul Balcanilor, de unde românii s-au îndreptat spre Pind și spre Dacia Traiană;
- coloniștii români nu au nimic comun cu provincialii romani din Dacia, aduși la sud de Dunăre de către Aurelian, ei provin din populația romanizată a regiunilor centrale ale peninsulei Balcanice;
- Tomaschek, de asemenea mai considera că o parte a coloniștilor romani și a băștinașilor (daci - ? – I.Ș.) a rămas în Dacia, dar în vremea năvălirilor barbare a fost atrasă spre vest, a intrat în componența trupelor, care năvăleau în regiunile de la sud de Dunăre și aici s-a amestecat cu masa principală a românilor din Balcani;
- Bizantinii nu i-au amintit pe români fiindcă pe ei îi interesau în primul rând dușmanii lor – slavii, în cazul concret – bulgarii și, preciza Iațimirschi, întradevăr, numai după căderea primului țarat Bulgar (1018) încep să fie amintiți de către bizantini și vlahii.

Tomaschek mai invoca și unele cuvinte de origine latină care țin de religie, noțiuni abstracte (credință, sfânt, biserică, cruce, păcat etc.) și ce țin de ritualul religios, ce au o origine slavă, ceea ce, în opinia autorului, trădează originea slavă a ortodoxiei la români. Dar, specifica Iațimirschi, deoarece Tomaschek dispunea de date despre propovăduirea creștinismului doar în Dardania[4] și în țara bessilor, în care trăiau dacii aduși de Aurelian, el considera că leagănul națiunii române au fost regiunile Rodop și Dardania, de unde românii au migrat spre Serbia, Dalmația și Istria, iar urmașii bessilor din Rodop, au migrat spre nord în Dacia sau spre sud, în Grecia.

Iațimirschi preciza că ultimul cuvânt al lui Tomaschek în problema originii românilor a fost că el a acceptat teoria lui Rösler, cu deosebirea că dacă ultimul credea că trecerea românilor peste Dunăre a avut loc în secolul al XIII-lea, Tomaschek considera că acest proces a avut loc în segmentul cronologic cuprins între anii 1076 și 1144.

Conform lui Al. Iațimirschi, la opinia lui Rösler a aderat și profesorul Hermann Ignaz Bidermann (1831-1892), care în studiul *Românii și răspândirea lor în Austria* [27], publicat în anul 1877 afirma că românii nu provin de la tracii romanizați, dar de la careva popoare celto-ligurice (*кельто-лигурийских*), anume de la ele au pornit cele două ramuri ale românilor – dacic***ă și*** macedoniană, această delimitare referindu-se, cel mai probabil, la o vreme târzie. Al. Iațimirschi observa că ideea lui Bidermann este foarte importantă, fiindcă, considera el, elementul celtic nu poate fi ignorat în cercetarea problemei date.

Al. Iațimirskii îi amintește și pe unii dintre istoricii din Imperiul Rus, care au abordat problema originii românilor. Referindu-se la lucrarea lui Marin S. Drinov (1838-1906) [28], profesor la Universitatea din Harkov, Al. Iațimirschi aducea un citat în care acesta punea la îndoială procesul de romanizare (*ороманение*) a băștinașilor într-un timp atât de scurt de dominație a romanilor în Dacia și că opinia despre originea românilor de la dacii romanizați este un vis pustiu, care nu se întemeiază pe nimic. Nu sunt temeiuri de a crede că românii provin de la coloniștii romani în Dacia, deoarece repede ei au fost nevoiți să plece din Dacia. Cel mai probabil, susținea Drinov, ei provin de la tracii romanizați din peninsula Balcanică, care apoi au trecut la nord de Dunăre într-o perioadă mai târzie. Este cert, prezenta Al. Iațimirschi concluziona lui Drinov, că românii sunt veniți pe aceste teritorii și că nu s-au format aici.

La toate acestea, Al. Iațimirschii observa că nu este greu să ne convingem că această opinie pe problema formării poporului român se află în strânsă legătură cu teoria lui Drinov despre mișcările slavilor și punctul lui de vedere referitor la originea românilor, ar fi, chiar în aprecierea lui Drinov, o nouă confirmare a opiniei că slavii locuiau în Dacia Traiană încă din timpul stăpânirii romane. Din argumentele invocate de Drinov, Al. Iațimirschi se oprește doar la termenul colindă (*колядa, calendae*), termen care, in opinia lui Drinov, ar fi fost împrumutat de slavi numai în Dacia și teritoriile limitrofe, anume în acel timp, când triburile slave s-au aflat în dependență temporară față de romanii lui Traian.

În continuare, Al. Iațimirschi prezenta conceptul lui Jakob Ernst Rudolf Jung (1859-1922) pe problema

[4] Dardania – provincie romană în partea centrală a peninsulei Balcanice.

originii românilor [29]. Istoricul german reieșea din conceptul că în Dacia elementul roman prevala asupra elementului local. Admițând plecarea în masă a populației la sud de Dunăre în anul 271, Jung considera că populația dacică a rămas pe loc și plătea noilor cuceritori aceleași impozite pe care le plătea romanilor. În cele din urmă, conchidea el, la ei nu au mai rămas alte urme decât limba latină, strămoașa limbii române de astăzi. Dar, concluziona Al. Iațimirschi, în pofida erudiției lui Jung și adevărul deplin al multor concluzii ale sale, teoria sa nu a găsit nici urmași, nici comentatori serioși.

Al. Iațimirschi examinează și punctul de vedere al istoricului ceh Iosif Ladislav Pič (1847-1911), expus în studiul publicat în anul 1880[30]. Conform opiniei sale, elementul daco-roman din Dacia nu a putut căuta salvarea sa în Moesia, fiindcă aceasta a fost pustiită de către barbari nu mai puțin decât Dacia. Cercetând surse mai noi, Iosif L. Pič, în opinia lui Al. Iațimirschi, a găsit mai multe dovezi incontestabile a urmelor vechi ale românilor în Dacia, de unde nu era greu de concluzionat continuitatea populației romanizate în provincia de la nord de Dunăre. În așa fel, concluziona Al. Iațimirschi, Iosif L. Pič a găsit posibiliatatea să nege teoria născocită de savanți referitoare la plecarea populației romanizate din Balcani spre nord în secolul al XIII-lea sau mai înainte.

Al. Iațimirschi prezenta și opinia filologului-slavist Konstantin Iakovlevich Grot (1853-1934) [31; 32; 33], care, în aprecierea sa, era înclinat să recunoască teoria conform căreia națiunea română s-a format în munții Carpați, nu în Balcani. De asemenea, Grot recunoștea succesul semnificativ al romanizării în Dacia, dar accepta opinia lui Rösler că în timpul retragerii aureliene, coloniștii au fost duși pe malul drept al Dunării și au putut să se întoarcă înapoi în secolul al IX-lea sau poate mai înainte, proces care a fost cauzat de mărirea numărului populației slave în Balcani, dar și de răspândirea stăpânirii bulgare asupra regiunilor din nordul Dunării. Concomitent, Grot amintea și posibilitatea menținerii populației romanizate în Carpați, care au prezentat o forță atractivă pentru românii din Balcani de a trece pe teritoriile din nordul Dunării [26, c. 3].

În continuare Al. Iațimirschi prezenta opinia lingvistului și etnografului ungur Paul Hunfalvi (1810-1891) pe problema etnogenezei românilor și ajungea la concluzia că conform acestuia, unicul popor care ar putea prezenta anumite pretenții asupra vechimii în Ungaria sunt slavii, dar ei au fost înghițiți de români, care au apărul aici mult mai târziu. Al. Iațimirschi aprecia cercetările istoricului ungur în sensul că el promova idei șoviniste extreme, situație exprimată clar chiar și în denumirea uneia dintre lucrările sale publicate în anul 1883 cu titlul *Românii şi pretenţiile lor*, denumire care, în opinia lui Al. Iațimirschi, foarte mult spune, care ar putea fi concluziile savantului maghiar. Cartea lui Paul Hunfalvi, scria în continuare Al. Iațimirschi trebuia să distrugă iluziile românilor, trebuia să demonstreze pe cale istorică că visurile românilor despre independența acestei provincii ungare, e vorba de Transilvania, nu sunt altceva decât niște pretenții nelegitime. Al. Iațimirschi indica și la unele observații ale specialistului maghiar, care erau chiar jignitoare pentru români, că chipurile românii nu au avut niciodată nobilime, de aceea toate cuvintele care semnifică „serviciu”, „supunere”, „robie”, sunt de origine românească, iar celelalte cuvinte, opuse celor de mai sus, ar fi împrumutate [26, c. 2].

Al. Iațimirschi prezenta și realizările istoriografiei românești, printre aceștia fiind Bogdan Petriceicu Hașdeu (1838-1907), Eudoxiu de Hurmuzaki (1812-1874), Alexandru D. Xenopol (1847-1920) și aprecia că după acesta, în istoriografia românească lucrări serioase pe problema dată nu au mai apărut. Al. Iațimirschi aprecia foarte înalt competența științifică a lui A.D. Xenopol și scria că teoria acestuia privind procesul de formare a națiunii române își rezervă toate drepturile pentru autenticitate deplină. Al. Iațimirschi nu uită să indice că la opinia lui A. D. Xenopol a aderat și el.

Concomitent cu aceasta, Al. Iațimirschi nominaliza și câțiva istorici români și unguri care împărtășeau opiniile lui Rösler și Hunfalvi, printre aceștea fiind Radu Roseti (1853-1926) ***și*** Ladislav Rethy (1851-1914), acesta fiind acuzat de „șovinism maghiar”. Al. Iațimirschi evidenția și opinia lui Ovidiu Densușianu (1873-1938), care prezenta o nouă teorie privitor la patria națiunii românilor, acestea fiind teritoriile situate la apus de Dunăre, între Tisa și Marea Adriatică. În sfârșit, Al. Iațimirschi amintește teoria juristului și arheologului, profesorului D.Ia. Samokvasov (1843-1911) care vedea în daci strămoșii direcți ai slavilor[34; 35], dar, sublinia Iațimirschi, profesorul de la Universitatea din Moscova D.A. Anucin (1843-1923), într-un răspuns[36] dat lui Samokvasov, „se pare, a pus capăt teoriei lui”, încheia Al. Iațimirschi.

Relativ recent, istoricul din Federația rusă A. N. Golotvin a examinat destul de detaliat conceptul lui D. Samokvasov și menționa că unul dintre cei mai îndârjiți oponenți era D. N. Anucin, care a publicat în revistele *Вестник Европы* și *Русские Ведомости* mai multe recenzii în care a supus unei critici dure teoria lui Samokvasov privind originea slavilor[37, c. 141].

Încheind investigația sa, Al. Iațimirschi era convins că nimeni nu mai crede că românii ar proveni din amestecul slavilor cu romanii, împrumuturile slave în limba română pot să vorbească numai despre aceea că românii au fost în relații strânse cu slavii, iar problema tipului etnic al românilor poate fi rezolvată numai în temeiul cercetărilor antropologice, care, sublinia el, se află abia la început de cale [26, c. 2-3].

Concluzii

- Articolul lui Al. Iațimirschi a fost tipărit în cel mai oficial ziar al Imperiului Rus, Monitorul Guvernului, în cadrul Direcției principale pentru problemele de presă, care reprezenta cea mai înaltă autoritate de cenzură din cadrul Ministerului Afacerilor Interne al Imperiului Rus și reprezenta o examinare științifică obiectivă a opiniilor privitoare la etnogeneza românilor. Studiul lui Al. Iațimirschi atestă limpede că specialiștii străini și români au foct preocupați de problema originii poporului român, nu de originea unui imaginar „popor moldovenesc". În general, sintagma „popor moldovenesc" lipsește cu desăvîrșire în studiul lui Al. Iațimirschi. Prin acest studiu, Al. Iațimirschi a demonstrat clar că acele încercări, care aveau loc și pe timpul său, inclusiv în Basarabia, de a demonstra existența unui „popor moldovenesc", sunt în întregime manifestări ale abordării politice și nu științifice a problemei.

- Este clar exprimată unitatea lingvistică și etnică a locuitorilor din Moldova, Țara Românească și Transilvania.

- Este exprimată unitatea etno-lingvistică a românilor din stânga și din dreapta Dunării.

- Din perspectiva studiului lui Al. Iațimirschi, problema strict științifică este problema etnogenezei poporului român, iar problema originii „poporului moldovenesc" apare ca o problemă inventată de istorici, care a atins apogeul în perioada sovietică. Din această perspectivă și moldovenismul actual din Republica Moldova este o consecință a politicii imeriale rusești promovată în Basarabia țaristă, continuată în epoca sovietică în fostele RASSM și RSSM, dar și în actuala Republica Moldova de anumite forțe politice.

Referințe:

1. Яцимирский, А. В. *Старыя и новыя теории о происхождении румынъ*. В: *Правительственный Вестникъ,* 1903, №№ 124-125-126.
2. Матковски, А. *Контрибуций документаре привинд вяца ши активитатя луй А. И. Яцимирский.* În: *Лимба ши Литература Молдовеняскэ* (în continuare ЛЛМ), 1972, № 2.
3. Матковски, А. *Ной контрибуций документаре привинд вяца ши активитатя луй А. И. Яцимирский.* În: *ЛЛМ*, 1973, № 4.
4. Матковски, А. *Документальные данные о жизни и деятельности А. И. Яцимирского*. В: *Советское славяноведение,* 1979, № 1.
5. Колин, А. И., Стыкалин, А. С. *Выходцы из Молдавского княжества и Бессарабии — профессора и студенты московских высших учебных заведений (XVIII — начало XX вв.).* Disponibil: https://inslav.ru/sites/default/files/2018_slavjane_v_moskve_kolin_stykalin.pdf (Accesat: 14.03.2023).
6. Домосилецкая, М. В. *Изучение румынского языка и культуры румын в России (XIX - начало XX вв.).* В: *Acta Linguistica Petropolitana*. Труды Института лингвистических исследований РАН. Том V. Часть 1. СПб., 2009.
7. Колин, А. И., Стыкалин, А. С. *Автобиография А. И. Яцимирского в фонде Московского университета* (1899 г.). Disponibil: https://cyberleninka.ru/article/n/avtobiografiya-a-i-yatsimirskogo-v-fonde-moskovskogo-universiteta-1899-g/viewer (Accesat: 14.03.2023).
8. Апон, М. Е. *Власть и пресса: история создания и становления газеты «Правительственный вестник».* В: *Управленческое консультирование*, № 9, 2017.
9. Апон, М. Е. *Официальная печать как инструмент взаимодействия власти и общества в пореформенной России*. В: *Власть: Общенациональный научно-политический журнал*, 2010, № 4.

10. *Полное собрание законов Российской империи.* Собрание II (1825 - 1881). Том 43(1868). Часть 2. СПб.: В Типографии II Отделения Е. И. В. Канцелярии, 1873.
11. Апон, М. Е. Работа Г. П. *Данилевского по изданию газеты «Правительственный вестник» (1869 - 1881 гг.).* В: Власть: *Общенациональный научно-политический журнал*, 2011, № 2.
12. Апон, М. Е. *Формирование редакционного состава газеты «Правительственный вестник»*. В: *Власть: Общенациональный научно-политический журнал,* 2010, № 10.
13. Мохов, Н. А. *Молдавия эпохи феодализма.* Кишинев: Картя Молдовеняскэ, 1964.
14. Мохов, Н. А. *Очерки истории формирования молдавского народа*. Кишинев: Издательство Картя Молдовеняскэ, 1978.
15. Thunmann, Johann Erich. *Untersuchungen über die Geschichte der östlichen europäischen Völker.* Leipzig: 1774.
16. Bejan, Adrian. *Dacia Felix. Istoria Daciei Romane.* Timișoara: 1998.
17. Anonimus Notarius. *Gesta Hungarorum, Faptele ungurilor.* Traducere, prefață, introducere și note de G. Popa-Lisseanu. București: Editura Mentor, 2001.
18. *Повесть временных лет.* Сост., примеч. и ук. А. Г. Кузьмина, В. В. Фомина. Вступ. ст. и перевод А. Г. Кузьмина. М.: Институт русской цивилизации, Родная страна, 2014.
19. Sulzer, Franz Joseph. G*eschichte des Transalpinischen Daciens, das ist der Walachey, Moldau und Bessarabiens in zusammenhange mit der Geschichte des übrigen Daciens... Des ersten oder geographischen Theils Erster Band.* Wien: I, bey Rudolph Gräffer [gedruckt bey Matthias Andreas Schmidt], 1781.
20. Engel, Johann Christian Engel. *Commentatio de expeditionibus Traiani ad Danubium et origine Valachorum Vindobonæ.* Camesina & Compag: 1794.
21. Engel, Johann Christian. *Geschichte der Moldau und Walachey.* Halle: 1804.
22. Miklosich, Franc. *Die slavischen Elemente im Rumunischen*. Wien: 1861.
23. Miklosich, Franc. *Über die Wanderungen der Rumunen in den dalmatinischen Alpen und den Karpaten*. Wien: C. Gerold’s Sohn, 1879.
24. Яцимирский, А. В. *Старыя и новыя теории о происхождении румынъ.* В: *Правительственный Вестникъ,* 1903 г. № 124.
25. Rösler, Eduard Robert. *Romänische Studien. Untersuchungen zur älteren Geschichte Rumäniens.* Leipzig: 1871.
26. Яцимирский, А. В. *Старыя и новыя теории о происхождении румынъ.* В: *Правительственный Вестникъ,* 1903 г., № 125, с. 2.
27. Bidermann, Hermann Ignaz. *Die Romanen und ihre Verbreitung in Oesterreich.* Graz: 1877.
28. Дринов, М. С. *Заселение Балканского полуострова славянами*. М.: Изд. имп. о-ва Истории и древностей Российских при Моск. ун-те, 1873.
29. Jung, Jakob Ernst Rudolf. *Römer und Romanen in den Donauländer: Historisch-ethnographische Studien.* Innsbruck: 1877.
30. Pič, Iosif Ladislav. *Ueber die Abstammung der Rumänen.* Leipzig: 1880.
31. Грот, К.Я. *Моравия и мадьяры с половины IX до начала X века.* СПб.: Типография Императорской академии наук, 1881;
32. Грот, К. Я. *Новый немецкий труд чешского слависта* (J. L. Pic. Zur rumänisch-ungarischen Steitfrage. 1886). Критические заметки К. Я. Грота. СПб.: тип. В.С. Балашева, 1886.
33. Грот, К. Я. *Из истории Угрии и славянства в XII веке (1141–1173).* Варшава: тип. М. Земкевич, 1889.
34. Самоквасов, Д. Я. *Основания хронологического распределения этнографических материалов, открытых в могилах южной и центральной России.* В: *Труды Большого [восьмого] АС в Москве,* 1890. Т. III. М.: 1897.
35. Самоквасов, Д. Я. *История русского права.* Вып. 2. *Происхождение Славян. Происхождение Русских Славян*. Варшава: 1884.
36. Анучин, Д. Н. *Кто вводит в науку большие недоразумения?* Вопрос и ответ г-ну профессору Д. Я. Самоквасову. М.: Тип. «Рус. Вед.», 1888.
37. Голотвин, А. Н. Д. Я. *Самоквасов и изучение славяно-русских древностей.* Воронеж: Издательско-полиграфический центр «Научная книга» 2014.

Date despre autor:
Igor ȘAROV, doctor în istorie, profesor universitar, rector, Universitatea de Stat din Moldova.
ORCID: 0009-0008-5349-2332
E-mail: igor.sarov@usm.md

Prezentat la 15.09.2024